

תדניס מהדורת זינוי הרבים של הסכר

צומחות יחד

יפה כלבנה

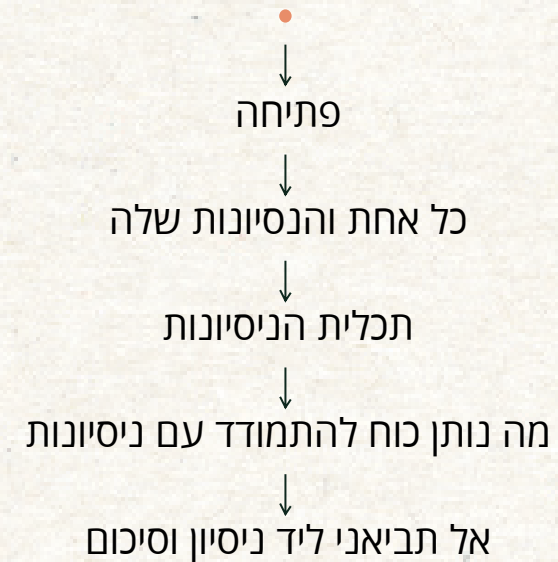
פרקי לימוד ושיח

לאימהות ומחנכות עם הבת
ולנערות ונשים צעירות בחברותא

מאת הרב ערן משה ורינה מרגלית

ניסיונות

א. פתיחה

לאורך כל חיינו אנו נתקלות בניסיונות ונדרשות להפעיל את כוח הבחירה שלנו כדי להתגבר עליהם. לא תמיד זה קל, אך גם במצבים שבהם לא הצלחנו ו'נפלנו' יש כמובן אפשרות לתיקון. בפרק זה נעסוק בתכלית הניסיונות, ובדרך להתמודד עמם.

מהו לדעתכן ניסיון? למי יש ניסיונות?

למה יש לנו ניסיונות?

מהו ניסיון

ניסיון הוא מצב שבו האדם ניצב בפני עשיית פעולה, ויש לו התמודדות עם קושי שמפריע לו בעשייתה או התלבטות כיצד לנהוג.

למשל כאשר לאדם ישנו קושי פיזי לקיים מצווה, ועליו לבחור בין קיום המצווה ובין הנוחות האישית שלו; וכן כאשר יש לאדם קושי נפשי-רוחני בקיום המצווה כי הוא נמצא בהתלבטות מהו הדבר שנכון לעשותו - מפני שהדבר עומד בסתירה לטבעו, למצפונו, לסולם ערכיו וכיו"ב.

הניסיונות יכולים להיות אתגרים החוזרים על עצמם שוב ושוב, ואנו נדרשים למאמץ ולגבורה מיוחדת כדי להתגבר עליהם, והם יכולים להופיע כאירוע חד-פעמי ועוצמתי.

לכל אחת יש דברים שבהם היא נדרשת למאמץ מיוחד. יש בת שקשה לה להקפיד על שמירת שבת, לאחרת קשה ב'שמירת הלשון', יש מי שקשה לה ללכת בלבוש צנוע או להתייחס יפה לחברותיה וכיו"ב.

אם כן, מצבים שבהם יש לאדם התלבטות מיוחדת במה לבחור - האם לבחור בדרך הטוב או חס וחלילה להימשך אחר הרע - הם מוגדרים כניסיון לאותו אדם.

ב. כל אחת והניסיונות שלה

לעיתים נראה לנו שהניסיונות שאנו מתמודדות עימם הם מרובים וקשים מהניסיונות של חברותנו. עיינו במקורות הבאים:

דבר אחר "אם כִּסְף תִּלְוָה אֶת עַמִּי" (שמות כב, כד) הדא הוא דכתיב: "יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עֶשֶׂר שְׁמוֹר לְבַעְלִיו לְרַעְתּוֹ. וְאָבָד הָעֶשֶׂר הַהוּא בְּעֵינָיו רָע..." (קהלת ה, יב-יג) אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה; העשיר - מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים, ומנסה העני - אם יכול לקבל יסורין ואינו כועס, שנאמר: "וְעֵנִים מְרוֹדִים תְּבִיא בֵּית" (ישעיהו נח, ז). ואם עמד העשיר בנסיונו ועושה צדקות, הרי הוא אוכל ממונו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא והקב"ה מצילו מדינה של גיהנם, שנאמר: "אֲשֶׁרִי מִשְׁכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלֹטֵהוּ ה'" (תהילים מא, ב), ואם עמד העני בנסיונו ואינו מבעט - הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבוא, שנאמר: "כִּי אֶתָּה עִם עֲנֵי תוֹשִׁיעַ" (שם יח, כח).

שמות רבה פרשה לא, פסקה ג

והנה שמו הקדוש ברוך הוא לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החומריות אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי, ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני העולם בין לטוב בין (למוטב) לרע הנה הם ניסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד, כענין שאמר שלמה: "פֶּן אֶשְׁבַּע וְכַחֲשֵׁתִי וְאֶמְרָתִי מִי ה', וְפֶן אֶגְרֹשׁ וְגִנְבֹתִי וְכוּ'" (משלי ל, ט). השלוח מצד אחד והיסורין מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור. ואם יהיה לבן חיל וינצח המלחמה מכל הצדדין, הוא יהיה האדם השלם אשר יזכה לידבק בבוראו ויצא מן הפרוודור הזה ויכנס בטרקלין לאור באור החיים.

רמח"ל מסילת ישרים פרק א

יש להבחין בין ניסיון שה' מעמיד בו את האדם ובין ניסיון שמגיע מכך שהאדם עצמו מכניס את עצמו למקום שבו הוא עלול לחטוא.

ביחס למציאות הראשונה יש לשאול: למה ה' מעמיד אותנו בניסיונות? למה 'להקשות' עלינו? ובכלל, למה צריך את הניסיון, הרי ה' יודע מראש האם נצליח לעמוד בו או לא!

ביחס למציאות השנייה יש לשאול: האם מותר לאדם להכניס את עצמו למצב שבו יש חשש שיחטא? שמא יש מעלה בהנהגה זו, שבה האדם מצליח להתגבר על יצרו ולעמוד בניסיון, או שעדיף לא להיכנס למצבים כאלו, ואולי אף יש איסור לעשות זאת? אולי מוטלת על האדם אחריות להתרחק, להיזהר ולהימנע ממצבים העלולים לגרום לו לחטוא?

עֶשְׂרֵה נִסְיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אֲבֵרָהּם אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם וְעַמְד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲבָתוֹ שֶׁל אֲבֵרָהּם אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם.

משנה אבות פרק ה, משנה ג

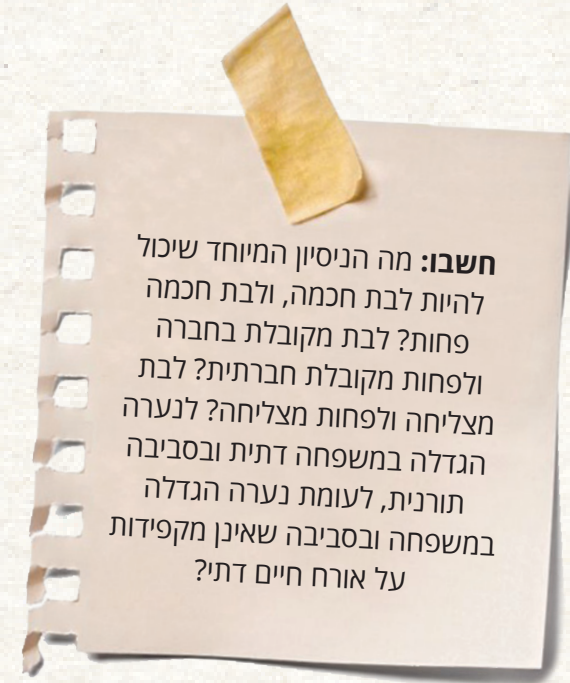
אם נשים לב, לשון המשנה היא "אברהם אבינו" כדי לרמוז ולהודיע כי זכויות העמידה בניסיונות, אינן עומדות רק לאברהם, אלא גם לכל ישראל - שהוא אבינו ואנו בניו.

ו"מעשה אבות סימן לבנים" (עיינו רמב"ן בראשית יב, ו) - דרכו של אברהם אבינו שהייתה רצופה ניסיונות, סימן היא לזרעו, שגם להם יהיו ניסיונות רבים, ומכוח כוחות החיים הנטועים בנו מאבותינו, בטוחים גם אנו שנעמוד בניסיונות ותתגלה חיבתנו.

מה ביקשו חכמים ללמד אותנו כשאמרו שיש ניסיון גם לעני וגם לעשיר?

מהו הניסיון של העני לפי המדרש ולפי הפסוק במשלי שציטט הרמח"ל?

מהו הניסיון של העשיר לפי המדרש ולפי הפסוק במשלי שציטט הרמח"ל?

נקודה למחשבה

לעיתים יש לנו נטייה לחשוב שקשה לנו, שה' מנסה רק אותנו ואילו את השנייה לא, לעיתים אנו חושבות שאילו היינו חיות את החיים של השנייה - הכול היה פשוט יותר.

אך באמת כל אחת והניסיונות שלה, ועלינו להשתדל לבטוח בה' שמזמן לנו את הטוב בעבורנו, לשמוח בחלקנו ולעשות את השליחות האלוהית שהוטלה עלינו בצורה הטובה ביותר.

רמז לנושא זה מצאו בעלי המוסר במצות התורה "לא תחמוד" (שמות כ, יד). יש והאדם מתקשה לשמוח בחלקו, וחומד את חלקו של חברו, משום כך מסתיים הפסוק (שם) בלשון "וכל אשר לרעיק" - כלומר אל תסתכלי רק על החלק ה'נוצץ', אלא התבונני על **כל** מה שיש לחברתך - אם תסתכלי כך, תראי ותביני שגם לה יש את הקשיים והניסיונות שלה.

ועוד עניין חשוב: ניסיון אינו רק ביחס לחטא, אלא גם ביחס להימנעות מעשיית הטוב.

לעיתים קרובות אנו עומדות בניסיון האם לעשות חסד ועזרה על חשבון דברים אחרים שחשבנו לעשות; פעמים הניסיון הוא האם לוותר לעצמנו או להמשיך למשל בת שלא הצליחה במבחן ומרגישה שהיא אינה חכמה ו'לא שווה' - יש לה ניסיון עד כמה היא מאמינה בעצמה, עד כמה היא מסוגלת לקום ולהמשיך להתקדם לעבר היעדים שלה.

אילו ניסיונות יש לך?

כיצד את מתמודדת איתם?

ג. תכלית הניסיונות

פעמים רבות אנו שואלים את עצמנו לשם מה הקב"ה, שהוא מלך אוהב ורחום, בוחן ומנסה את האדם ומעמידו במצבים שקשים לו. שאלה זו מתחדדת בפרט כשאנו רואים אנשים טובים וצדיקים העוברים ניסיונות שונים במהלך חייהם. נוסף על כך, אנו חיים בתקופה שבה בני האדם מחפשים נוחות, שלווה ואושר באופן מיוחד, והעמידה בניסיון קשה להם – הן מצד המאמץ שהדבר דורש מהם, והן מצד החשש שלא יעמדו באתגר וייכשלו. ביחידה זו נלמד על תכלית הניסיונות.

ניסיון העקדה

אחד האירועים המשמעותיים בתולדות עמנו הוא ניסיון העקדה, שעליו אמרה התורה:

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱ-לֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי.

בראשית כב, א

לאחר שאברהם עמד בניסיון נאמר עליו: "כִּי עָתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְאֶ-לְהִים אַתָּה" (שם יב), וה' ברכו:

וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחִידְךָ. כִּי בָרַךְ אֲבְרָהָם וְהִרְבָּה אֲרָבָה אֶת זַרְעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרֶשׂ זַרְעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו. וְהִתְבָּרַכְוּ בְּזַרְעוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי.

שם, פסוקים טז–יח

ענין הניסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "ניסיון" מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב בלבד. ודע כי "השם צדיק יבחן", כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצווה אותו בניסיון, ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו, והנה כל הניסיונות שבתורה לטובת המנוסה.

רמב"ן על הפסוק

ולרבותינו 'נסה' – גדלו, כנס הזה (בראשית רבה נה, ו), וכן אמרו במכילתא דרשב"י (זוהר ח"ג יח ע"א) כמה דאת אמר: "וְאֵל עַמִּים אָרִים נָסִי" (ישעיהו מט, כב), פירוש לשון התרוממות, כענין "כִּנְשָׂא נִס הָרִים תִּרְאוּ" (שם יח, ג) כי הפועל הנפלא הלזה שעשה אברהם בדבר ה', עומד לנס עמים כדגל רם ונשא, אליו כולם ידרושו ויביטו אחריו [...] ובה אברהם כדגל ונס לכל העולם ללמוד ממנו להתדמות אליו, לעבוד את ה' בכל לבבינו ובכל נפשינו כמו שעשה אברהם.

פירוש הכתב והקבלה על הפסוק

כיצד הסביר כל אחד מן הפרשנים את המילה 'ניסיון' ואת תפקידו ומטרתו של הניסיון?

שלושה משלים להסברת תכלית הניסיונות

ה' צדיק יבִּחֵן וְרָשָׁע וְאֵהָב חֶמְסַ שְׁנֵאָה נִפְשׁוּ.

תהילים יא, ה

אמר רבי יונתן: היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק לקוש עליהם אחת עד שהוא שוברם. ומי הוא בודק? בקנקנים יפים, אפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים, שנאמר: "ה' צדיק יבִּחֵן" וכתב "וְהָאֱ-לֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם".

אמר רבי יוסי בן חנינה: הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משתבחת, וכל זמן שהוא מקיש עליה היא משתמנת, ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה אינו מספיק לקוש עליה אחת עד שהיא פוקעת. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנאמר "ה' צדיק יבִּחֵן".

אמר רבי אלעזר: משל לבעל הבית שהיה לו ב' פרות, אחת כחה יפה ואחת כחה רע על מי הוא נותן את העול לא על זאת שכחה יפה?! כך הקב"ה מנסה את הצדיקים, שנאמר "ה' צדיק יבִּחֵן".

בראשית רבה פרשה לב, פסקה ג

במדרש שראינו הובאו שלושה משלים המסבירים מדוע ה' בוחן ומנסה דווקא את הצדיקים.

נסו לחשוב מה התפקיד והתכלית של הניסיון לפי כל משל, וכיצד המשלים משלימים זה את זה.

לפי דברים אלו, ישבו את הקושיה: לשם מה צריך ה' לנסות את האדם, הרי הוא יודע מראש האם הוא יעמוד בניסיון?!

ביאור והעמקה

ניתן לבאר כי שלושת המשלים רומזים לשלוש מטרות שיש בניסיון:

א. במשל הקנקן – מטרת ההכאה היא לגלות לבני האדם את שבח הכלי, והנמשל הוא שתכלית הניסיון היא להודיע את צדקת האדם לזולתו.

ב. במשל הפשתן – מטרת ההכאה היא להשביח את הפשתן עצמו, והנמשל הוא שתכלית הניסיון היא להוציא מהאדם את הכוחות הגנוזים בו ולשבחו. כל עמידה בניסיון אינה רק מניעת נפילה וכישלון, אלא היא מחזקת ומחסנת את האדם.

ג. במשל הפרה – מטרת שימת העול היא להיטיב ולתקן את השדה או להוביל משא, ולאחר שעבדה הבהמה האדון נותן לה מזון בעין יפה. הנמשל הוא שתכלית הניסיון היא בעבור תיקון הכלל, וכן לשאת משא ייסורים בעוון הדור, ולאחר מכן זוכה הצדיק לשכר.

(באופן דומה פירש הנצי"ב – העמק דבר בראשית כב, א)

ד. מה ניתן כוח להתמודד עם ניסיונות

חשבו על מצבים שונים שבהם היה לכן קשה. מה ניתן לכן כוח להתמודד ולהצליח?

בעת ניסיון הקשור לחטאים - מה עוזר לך שלא לחטוא?

נעיין בכמה מקורות ונלמד מה יכול לעזור לאדם בעת ניסיון, ובמיוחד מה יעזור לאדם שלא לחטוא:

תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא... אמרו לו: רבינו ברכנו.

אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם.

אמרו לו תלמידיו: עד כאן?

אמר להם: ולואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם.

ברכות כח ע"ב

מה הברכה והעצה שנתן רבי אליעזר לתלמידיו שלא לחטוא?

עֲקֵבִיא בֶן מְהֻלָּאֵל אָמַר, הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאִין אַתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבָרָה. דַּע, (א) מֵאִין בְּאַתָּה, (ב) וְלֹאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ, (ג) וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאִין בְּאַתָּה? מִטְּפָה סְרוּחָה [שהאדם נולד מזרע, שטבעו שהוא הולך ומסריח]. וְלֹאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ? לְמִקּוּם עֶפֶר רַמָּה וְתוֹלְעָה [שהאדם מת ונקבר באדמה]. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן? לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

אבות פרק ג, משנה א

לפי המשנה, איך שלושת הדברים שעליהם יש להסתכל גורמים לאדם שלא לחטוא?

העמקה

ישנן כמה דרכים העוזרות לאדם שלא לחטוא ולעמוד בניסיון:

א. הכרת האדם במעלתו ובדרך הישר - האדם ביסודו הוא טוב, הוא רוצה לעשות את הטוב. באדם יש נשמה טהורה החפצה בטוב ובקרבת אלוקים - ועל כן האדם בנטייתו הטבעית רוצה ללכת בדרך הישר והטוב, ולא לעשות מעשים רעים. ככל שהאדם יכיר בטבעו, יכיר במעלתו ובדרך המתאימה והראויה לו - בכך שיש לו נשמה טהורה, בכך שהוא בן של מלך - כך יקל עליו להתמודדות עם פיתויי היצר המנסה להכשילו.

ב. פחד ובושה - כפי שלימד רבי אליעזר את תלמידיו, יש מקום לרגש היראה הטבעי הקיים באדם החושש שייתפס בקלקלתו, רגש הגורם לו להימנע מעשיית מעשים רעים מפני הפחד מבני האדם והחשש מהבושה שיתבייש.

ג. הכרה בתוצאה השלילית ובהשלכות של המעשה - ככל שהאדם יחשוב לעומק הוא יכיר בכך שההנאה מהחטא היא רגעית, הוא ידע כי לאחר החטא הוא ירגיש 'רע' עם עצמו, הוא ירגיש רחוק מה', הוא ירגיש שוויתר לעצמו, שבגד בדרכו וכיו"ב.

זאת בנוסף להכרה הפשוטה שה' מעניש את החוטאים וגומל חסד עם מי שעומד בניסיון.

התנא עקביא בן מהלל מלמדנו להסתכל על שלושה דברים כדי שלא לחטוא. אם נשים לב, התנא כפל את דבריו וציין את שלושת הדברים פעמיים (בתחילה ללא פירוט, ואחר כך שוב עם פירוט והסבר). בחסידות הוסבר על כך (על פי האר"י), שסיבת הכפילות היא משום שהתנא בא להורות לאדם שתי דרכים שיעזרו לו שלא לעבור עבירה.

בתחילה האדם צריך להכיר ברוממות ה', ולהבין כמה יש בו נשמה גדולה וקדושה. זאת הדרך הראשונה שתסייע לאדם להתמודד עם היצר בעת הניסיונות. אדם המכיר בגדולותו יודע שלא מתאים לו ללכת בדרך שלילית, הוא מכיר בכך שיש בו כוחות גדולים לעמוד בשעת ניסיון ולא ליפול. זה פירוש "דע מאין באת", באת ממקום גבוה ביותר שנקרא "אין", ואתה בן של מלך, "ולאן אתה הולך" – נשמתך עתידה לחזור לכיסא הכבוד, וזוהי יראת הרוממות. אילו היה מאיר לאדם לנגד עיניו מי הוא ומהי מעלתו – לא היה בא לידי חטא.

רק לאחר מכן האדם צריך גם לחשוב בדעתו, מצד גופו ועולם החומר שבו, שהוא שפל – שבא מטיפה סרוחה, וידע שזמנו קצוב ולאחר מותו גופו ירקב, וזוהי יראת העונש, שבה האדם חרד מהעונש שיבוא לו על מעשיו, ומהבושה שתתפוס אותו.

בנוסף, חיים אנו בתקופה שבה באופן כללי ישנה פחות יראה ובושה, ואדרבה, ישנה עזות וחוצפה, ומשום כך בני האדם פעמים רבות כלל אינם יראים לחטוא בפני בני אדם.

ייתכן שהדבר מבשר ומעיד באופן פנימי על התקדמות, על שינוי והתעלות – ממדרגה שהייתה בעבר, שבה היו משווים בין יראת ה' ליראת בשר ודם, למדרגה שאליה אנו שואפים, שבה תתגלה יראת הרוממות, בה תתקיים הבחנה ברורה בין בשר ודם למלך מלכי המלכים, וקיום המצוות וההליכה בדרך הטוב והישר ינבעו מעומק הרצון של הנשמה לבחור בטוב ולהזדהות עימו.

ניצד עמד יוסף הצדיק בניסיון ולא חטא

ביחס לניסיון יוסף הצדיק עם אשת פוטיפר שניסתה לפתותו אמרו חכמים:

"וַתִּתְּפָשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאִמְרוֹ" וגו'.

באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון. אמר לו: יוסף! עתידין

אחיו שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם. רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רעה זונות דכתיב: "וְרָעָה זֹנוֹת יֶאֱבֹד הוֹן" (משלי כט, ג)?! מיד "וַתִּשָּׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ" (בראשית מט, כד).

סוטה לו ע"ב

לפי חז"ל, מה גרם ליוסף שלא לחטוא?

ביאור והעמקה

כשהאדם נופל וחוטא הוא בעצם בוחר בחירה בהנאה רגעית וזמנית על פני העדפת הערכים הנצחיים.

חכמים מבקשים ללמדנו מה נתן ליוסף כוח להתמודד בניסיון שהיה לו עם אשת פוטיפר שביקשה להחטיאו.

כשחכמים אומרים "באותה שעה באתה דיוקנו של אביו", הם מבקשים לומר שהכוח הראשון להתמודדות בעת ניסיון נובע מהזיכרון של האדם מהיכן הוא בא, לאיזו משפחה ומסורת לאומית הוא שייך – מהיכולת לצאת מעמדה נפשית המחפשת את האושר הרגעי, קצר הטווח, ולהצליח להרחיב ולהגדיל את המבט לעבר.

כשחכמים אומרים "עתידין אחיו שיכתבו על אבני אפוד, ואתה ביניהם. רצונך שימחה שמך", הם רוצים לומר שהכוח השני להתמודדות נובע מהמבט הפונה לעבר העתיד, המבט שבוחן את השלכות המעשה על העתיד. יוסף צריך לבחור האם להתנתק מעמו ולהפוך להיות מצרי, או להיות חלק מנצח ישראל כאחד משבטי ישראל. היכולת לצאת ממבט רגעי למבט שמתרחב לעבר העתיד, זה מה שנתן לו כוח.

דברי חז"ל הללו הם סמל ודוגמה להתמודדות אידיאלית בעת ניסיון.

ניסיון אסתר ולקיחת אחריות למען עם ישראל

לאחר גזירת המן, מרדכי מספר לאסתר (על ידי התר) על מה שקרה, ומבקש ממנה לבוא אל המלך:

וַיַּגֵּד לוֹ מֶרְדְּכָי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת פְּרִשְׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הֵמָּן לְשָׂקוֹל עַל גִּבּוֹי הַמֶּלֶךְ בַּיהוּדִים לְאַבְדָם. וְאֵת פִּתְשָׁנָן כְּתַב הַדָּת אֲשֶׁר נָתַן בְּשׁוֹשָׁן לְהַשְׁמִידם נָתַן לוֹ לְהִרְאוֹת אֶת אֶסְתֵּר וְלִהְיִיד לָהּ וּלְצִוּוֹת עָלֶיהָ לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְפָּנָיו עַל עַמָּהּ.

בשלב הראשון תשובת אסתר היתה:

כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שְׂרָבִיט הַזֶּהב וְחִיָּה וְאֲנִי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם. וַיִּגִּידוּ לְמֶרְדְּכָי אֶת דְּבָרֵי אֶסְתֵּר.

ועל כך משיב מרדכי לאסתר:

וַיֹּאמֶר מֶרְדְּכָי לְהִשִּׁיב אֶל אֶסְתֵּר אֵל תְּדַמֶּי בְּנַפְשֶׁךָ לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְהוּדִים. כִּי אִם הִחַרְשׁ תַּחְרִישִׁי בְּעַת הַזֹּאת רוּחַ וְהִצְלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמְּקוֹם אַחַר וְאֵת וּבֵית אֲבִיךָ תֵּאבְדוּ וְמִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲת כֹּזֵאת הִנְעִיף לְמַלְכוּת. בְּעַקְבוֹת הַדְּבָרִים, מִתְחִילָה אֶסְתֵּר לִפְעוֹל לְמַעַן הַצִּלַּת עַמָּהּ: וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לְהִשִּׁיב אֶל מֶרְדְּכָי. לָךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאֵל תֹּאכְלוּ וְאֵל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וְיוֹם גַּם אֲנִי וְנִעַרְתִּי אֲצוּם כֵּן וּבָכֵן אָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כֹדֶת וְכֹאֲשֶׁר אֲבַדְתִּי אֲבַדְתִּי. וַיַּעֲבֵר מֶרְדְּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר.

אסתר ד, ז-יז

- מה הניסיון שאסתר הייתה צריכה להתמודד עימו?
- מה אמר מרדכי לאסתר, ומה גרם לה לקבל אחריות להצלת עמה?
- מה אמרה אסתר למרדכי? למה לפי דעתך היא בחרה בפעולות אלו כהכנה לכניסה למלך ולביטול הגזרה?

ביאור והעמקה

אסתר נמצאת בניסיון גדול. היא חוששת לחייה, ולכאורה יש לה סיבות טובות להאמין שהכניסה למלך ללא רשות תוביל לאסון ולא לישועה. אולם בעקבות דברי מרדכי מבינה אסתר שכל הסיבה שנלקחה בעל כורחה לארמון להיות מלכה, מכוונת משמיים לרגע הזה – שבו היא תקבל אחריות ותפעל למען הצלת עמה – "לעת כזאת הגעת למלכות".

מתוך אמונה זו, אסתר מתחילה לפעול. בצניעות ובענווה היא פועלת, אין היא תולה את ההצלחה בכישרונה האישי אלא מבקשת ממרדכי שהעם כולו יתכנס ויתאחד ויתפלל להצלחתה, ומכוח אחדות ישראל ותפילתם תשרה הברכה במעשיה.

גם אסתר עצמה שותפה לצום – יודעת היא שהצלחתה תלויה בחיבורה לעם שנמצא מחוץ לארמון, יודעת היא שנשיאת החן בעיני המלך והושטת שרביט הזהב לא יבואו מכוח התייפות והתקשטות חיצונית, אלא מכוח התפילה והדבקות בה'.

עיון נוסף

נעיין בדברי דוד המלך המתאר את גודל ביטחונו בה' בעת סכנה ומלחמה:

לְדוֹד ה' אֹרִי וַיִּשְׁעֵי מַמִּי אִירָא ה' מְעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְחָד [...] אִם תַּחֲנֶנָּה עָלַי מִחֲנָה לֹא יִירָא לְבִי, אִם תִּקְוֶם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטָח. אַחַת שְׂאֵלְתִי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ, שְׁבִיטִי בְּבֵית ה' כָּל יְמֵי חַיִּי, לְחַזוֹת בְּנַעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ.

תהילים כז, א-ד

- מהו מקור הביטחון של דוד שהוא יעמוד בניסיון המלחמה ובסכנות הכרוכות בה?
- לאילו מלחמות מתכוון דוד המלך (מלחמה פיזית מול אויבים ומלחמה רוחנית)?
- מה פירוש המילה "בזאת" – למה היא מתייחסת?

ביאור והעמקה

כמה תשובות ניתנו לשאלה מה כוונת המילה "בזאת", כלומר מהו מקור ביטחוננו של דוד המלך:
 בזאת - בידיעה שה' תמיד איתו - ש"ה' אורי וְיִשְׁעֵי", ש"ה' מְעוֹז חַיִּי". ידיעה זו היא מקור הביטחון של דוד בעת המלחמה.
 "במלחמה עצמה, כי אין נותנין לאדם הסתרות אלא כפי מה שהוא יכול להתגבר עליהם". האתגר והניסיון שניתנים לאדם - הם עצמם מהווים עדות לאפשרות לעמוד בהם ולהצליח, שהרי ה' הוא אבינו אוהבנו ורוצה בטובתנו, ולא היה מעמיד את האדם בצרה וניסיון לולא היה יודע שביד אותו אדם להצליח בכך!
 "אין זאתי אלא תורה", שנאמר "וזאת התורה" - מי שמחובר לתורה, שיש לו אמונה, הוא תמיד בוטח (מדרש תהילים לפסוק).
 הביטחון של דוד נובע מהמתואר בפסוק הבא - "אחת שאלתי", כלומר מכך שכל מאוויי חיי ורצונותיו יונקים מבקשה אחת, מהרצון לדבקות בה' ולהשגתו (עיינו במלבי"ם). מי שיש לו אידיאל חיים אחד שממנו מסתעפים שאר רצונותיו, וכל מגמת חיי הוא הרצון לדבקות בה' - הרי הוא יודע שה' יעזרהו, שהוא לא יתבלבל ולא יצליחו להסיט אותו מההתקדמות במילוי ייעודו בעולם.

¹ ע"פ האדמו"ר מגור בעל ה'אמרי אמת', פרשת אחרי מות שנת תרפ"ט ד"ה בזאת, ומקורו בדברי אביו, בעל ה'שפת אמת', שופטים שנת תרמ"ה ד"ה בפסוק.

ה. אל תביאני לידי ניסיון וסיכום

בראשית הפרק הצבנו את השאלה האם האדם צריך להתרחק ממצבי ניסיון או אדרבה, לבקש לעמוד בהם על מנת להצליח להתגבר על יצרו. בתפילה, הן בתחילת היום והן בסופו, אנו מבקשות:

ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתרגילנו בתורתך. ודבקנו במצותיך. ואל תביאנו לא לידי חטא. ולא לידי עברה ועון. ולא לידי נסיון. ולא לידי בזיון. ואל ישלט בנו יצר הרע. והרחיקנו מאדם רע ומחבר רע. ודבקנו ביצר הטוב ובמעשים טובים. וכף את יצרנו להשתעבד לך. ותננו היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו. ותגמלנו חסדים טובים.

ברכות השחר, ברכת 'המעביר שינה' (על פי ברכות ס ע"ב)

ואל תביאני לידי חטא ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וישלוט בי יצר הטוב ואל ישלוט בי יצר הרע.

ברכת המפיל, קריאת שמע שעל המיטה

באילו ניסיונות את מבקשת שה' לא יעמיד אותך?

העמקה

לאחר שלמדנו על תכלית הניסיונות, חשוב לזכור שאנו מצידנו לא מחפשות להעמיד את עצמנו בניסיונות, ובפרט שאין אדם יודע האם יוכל לעמוד בניסיון, ופעמים רבות התרגלות למצבי ניסיון יכולה לשחוק את האדם ולהשפיע עליו לרעה.

משום כך מוטלת עלינו האחריות לשמור את עצמנו ולייצר סביבה מוגנת ובטוחה.

עם זאת, למדנו בפרק זה כי כאשר האדם נמצא בניסיון ועומד בו – הוא זוכה לגלות כוחות שהיו ספונים וגנוזים בו, והניסיון הוא מלשון נס ודגל – המרים את האדם.

אף אם האדם נכשל ונפל – יכול הוא לקום מחדש, ונלמד על כך בהמשך

סיכום בנושא הניסיון

- מה התחדש לך בנושא הניסיון?
- מה את יכולה לעשות באופן מעשי כדי לצמצם את הניסיונות?
- האם יש דרך שבה ההורים/המחנכים יכולים לעזור לך בנושא ההתמודדות עם ניסיונות?

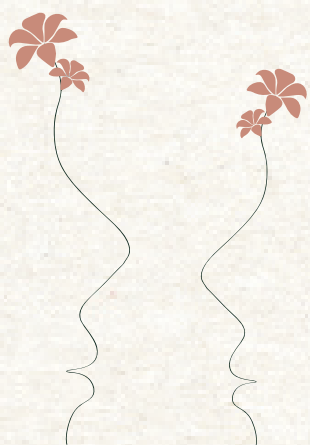
לא להתבייש לבקש עזרה

לרוב אנו מצליחים להתמודד לבד, אך לפעמים אנו מרגישות שהמשימה גדולה עלינו, אנו מנסות ולא מצליחות. במצב זה חשוב שלא להתבייש אלא לבקש עזרה.

אפשר לפנות לאדם שקרוב אלייך (אמא; מחנכת; מדריכה; חברה טובה; אח/אחות גדולים), ובשעת הצורך יש לפנות לאיש טיפול מקצועי.

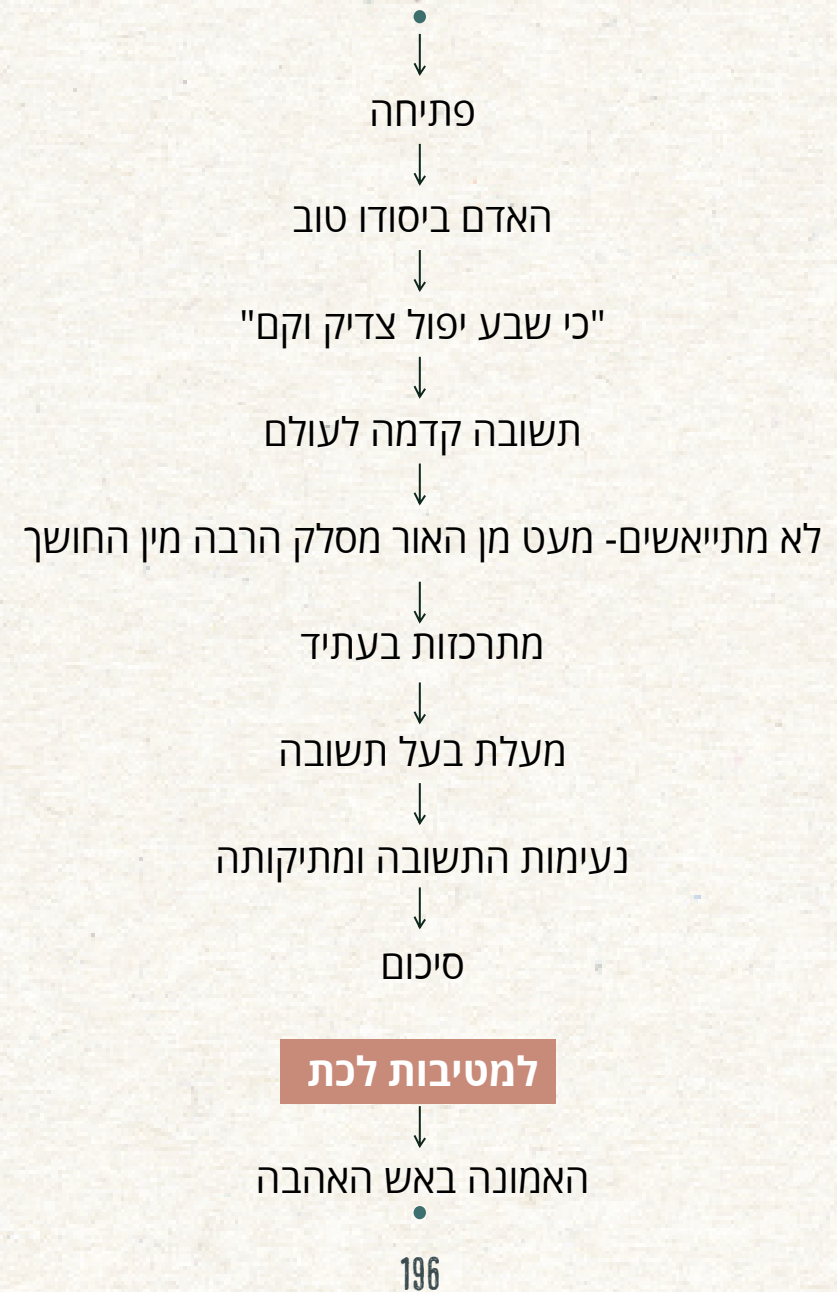
בן הא אומר: לפום צערא, אגרא [לפי הצער, כך זוכה לשכר]!

משנה אבות, סוף פרק ה

נכילות, התרחקות ותשובה

נפילות, התרחקות ותשובה

א. פתיחה

בגיל ההתבגרות; עת שהבת מתבגרת, עומדת על דעתה ומעצבת את אישיותה, פעמים רבות היא נופלת. פעמים, מדובר במעידה חד־פעמית ורגעית, ופעמים שמדובר בקושי מתמשך בנושא מסוים.

לעיתים, מדובר ברצון לפרוץ גבולות, לנסות עולמות וחוויות חדשות ולא מוכרות, ולעיתים הבת מבקשת 'למרוד' בדרך שבה חונכה ללכת עד כה. הדבר עשוי להיות כרוך בנפילות ובהתרחקות מריבונו של עולם, מאבא ואמא, מהבית, ממסגרות החינוך וכיו"ב. ייתכן שכעת את שואלת את עצמך: למי הלימוד בנושא זה מיועד? האם לכל בת או רק לבת שנפלה או התרחקה? האם הנושא אינו קשור למי שמרגישה 'טובה'/'צדיקה'?

דומה שהנושא נוגע לכל בת, וזאת מכמה סיבות מרכזיות:

הלימוד וההיכרות עם הנושא הוא עצמו תורה, והוא מחיה את הנשמה לדבקות בה', וממילא גם מונע את ההתרחקות. מובא בחסידות, שארבעת הבנים בליל הסדר (חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול) הם בחינות שונות שנמצאות באדם עצמו - כלומר שגם אדם שבאופן כללי מקיים תורה ומצוות, ונראה 'חכם' - יש בתוכו 'קולות' ו'בחינות' של בנים נוספים.

ואכן לפעמים, במיוחד בגיל גיבוש הזהות, ישנם מצבים שבהם הנערה שומרת בגלוי תורה ומצוות, אך בסתר יש לה שאלות רבות על דרכה ושאלות באמונה, ולעיתים יש לה נפילות ולאחריהן הרבה יסורי מצפון ותחושה שהיא 'צבועה', והבת שואלת את עצמה - "אז מי אני באמת?" יש ערך לדיבור עם אמא/מלווה על נושא זה דווקא לא בעת משבר, אלא בזמן

שהמציאות טובה ויציבה, משום שלרוב, בזמן המשבר עצמו, קיימים מתחים רגשיים, המקשים על קיום השיח ועל אפשרויות השפעתו. הלימוד של הנושאים הללו וההיכרות עם המקורות שבספר יכולים לעזור לבת שמתמודדת או תתמודד בעתיד לשוב אל הספר ולקבל כוחות ועידוד מן המקורות בעת התרחקות והתמודדות על מנת לשוב בתשובה.

לסיום

בעת משבר וריחוק, יש ומרגישים בלב שרוצים מאוד לחזור, אך מתקשים לעשות את השינוי. לעיתים החברה כבר 'גיבשה' התייחסות מסוימת ורואה את הבת בצורה כלשהי, והיא מתקשה להאמין באפשרות לשינוי. המפתח לכול הוא האהבה והאמון, הידיעה שה' תמיד איתך, שההורים אוהבים ומחכים בבית, שמישהו מוכן לקבל אותי קודם כול כמו שאני, להקשיב לי, למה שעובר עליי - לפני הרצון לשנות אותי. ייתכן שזה הזמן לדבר גם על כך.

* מה לדעתכן יכול לגרום לאדם לחטוא?

* מה הן הסיבות לכך, שלעיתים נערים ונערות בגיל ההתבגרות מתרחקים מדרך התורה והמצוות? מה חסר להם?

* מהי הדרך להתמודד עם מצב זה? מה יעזור להם לחזור חזרה לדרך התורה והמצוות?

* על מה היית רוצה ללמוד באופן מיוחד בנושא זה?

לאמא/מלווה:

מה היית רוצה לומר לבת באופן מיוחד בנושא הזה?

שמנה לב

הלימוד בפרק אינו מחייב חשיפה אישית מצד הבת לגבי מה שהיא מתמודדת איתו ומה שהיא צריכה לעשות עליו תשובה. אם הלימוד נעשה עם דמות מבוגרת, היא מצידה מוזמנת לשתף (בצורה הנכונה) בכישלונות שהיו לה במהלך חייה וכיצד התמודדה עימם.

ב. האדם ביסודו טוב

כפתיחה לעיסוק בנושא נפילות, התרחקות ותשובה עלינו לדון בשאלה יסודית וחשובה: מה מהותו של האדם? האם הוא ביסודו טוב או רע, או שמא הוא נולד כ'דף חלקי' ורק קונה את מידותיו ומעלותיו במהלך חייו? עיינו במקורות שלהלן:

אֶ-לֵהִי! נִשְׁמָה שֶׁנִּתְּתָ בִי טְהוֹרָה. אֶתָּה בְּרָאֲתָהּ. אֶתָּה יִצְרָתָהּ. אֶתָּה נִפְחָתָהּ בִּי. וְאֶתָּה מְשַׁמְרָהּ בְּקִרְבִּי.

סדר השכמת הבוקר

* למה אנו מכריזים בפתיחת היום שיש לנו נשמה טהורה?

דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו [העובר בבטן אמו]? ... ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו... ומלמדו אותו כל התורה... וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה.

נדה ל"ע"ב

* מה עושה הוולד במעי אמו, ומה זה מלמד אותנו?

* מה הערך של לימוד תורה בבטן, אם ממילא בעת הלידה משכחים מהוולד את התורה שלמד?

עצמות החפץ של היות טוב לכל, בלא שום הגבלה בעולם כלל, בין בכמות הניטבים [מקבלי הטוב] ובין באיכותו של הטוב, זהו הגרעין הפנימי של מהות נשמתה של כנסת ישראל.

הרב קוק זצ"ל אורות, אורות ישראל א, ד

* מהי המהות של נשמת כנסת ישראל (השורש הרוחני של עם ישראל)?

* מה משמעות השימוש בביטוי "חזרה בתשובה" גם ביחס לאנשים שלפני כן היו 'חילונים' ולא הקפידו על דרך התורה והמצוות?

ביאור והעמקה

ההכרה שהאדם ביסודו הוא טוב הינה מבוא הכרחי לעיסוק בנושא נפילות, התרחקות ותשובה.

ככל שהאדם יכיר בגודל קדושתו, בגודל טהרתו, ובעוצמת הטוב הבווערת בקרבו, כך הוא ידע מי הוא באמת ויבין שכל החסרונות אינם אלא זמניים ובני חלוף, וכן ניתנים לתיקון ולהשלמה. משום כך בכל בוקר אנו פותחים את היום בהכרה שיש לנו נשמה טהורה ובהכרה בטוב הטהור שנמצא בנו.

חז"ל בגמרא מלמדים כי הוולד, בשעה שנמצא במעי אמו, לומד את כל התורה, ואחר כך, בשעה שנולד, משכחים ממנו את התורה שלמד. נראה שחז"ל מבקשים להביע בכך את הרעיון שהתורה חקוקה בקרבנו, ועל כן לאחר מכן, כשנלמד תורה ונקיים אותה, לא יהיה זה קניין של משהו זר הנרכש מבחוץ, אלא חשיפת דבר שכבר קיים בנו והוא חלק מטבענו.

נקודה זה היא יסודית מאוד, כי במהלך חיי האדם, לעיתים בגלל מעשיו והתנהגויותיו, הוא יכול לחשוב שבאמת הוא גם טוב וגם רע, או יתרה מזאת לחשוב בטעות שהוא בעיקר רע, שהוא אינו שווה. בעקבת מחשבות אלה האדם עלול להתיימש מעצמו.

אולם עליו לדעת, כי גם אם בגלוי קיימות בו נטיות רבות, ועל אף פי שיש לו יצר טוב ויצר רע, ויש לו התמודדות האם לבחור בטוב או ברע, אף על פי כן בקרבו קיים שורש פנימי יותר, שהוא כולו טוב. בנקודה זו ישנה נטייה אחת מאוחדת שנובעת מהרצון להיות טוב, מצד היותו חלק מהשלמות האין-סופית האלוקית - מקור הטוב. נקודה זו היא למעלה מהרצון הבחירי, והיא עיקר האדם.

לכאורה, היה מקום לומר שהידיעה כי האדם הוא טוב ביסודו אינה שייכת לחיים המעשיים, משום שבפועל האדם מתמודד עם יצרו ועם חסרונותיו, וממילא במצב שהאדם מלא בפגמים, אין משמעות לכך שיש בו רובד פנימי ונסתר שהוא טהור וזך. אך באמת אין זה כך.

נקודת הטוב החבויה באדם היא מהות חייו. היא מבקשת להתגלות והיא דוחפת את האדם לרצות ולבקש את הטוב. כל ייסורי הנפש בעת הריחוק והחטא נובעים מכך שהנשמה אינה משלימה עם המצב אלא רוצה להתגלות. ככל שהאדם ידע שהוא ביסודו טהור ושלם, ידיעה זו עצמה תנסוך בו כוחות ואמון בעצמו, תעזור לו לקום ולהתמודד בעת המשבר והנפילה. יודע הוא האדם שלעולם יוכל לחזור אל דרך הטוב, אל ה' - כי הוא חוזר הביתה, אל מקומו הטבעי.

עוד בנושא זה עיינו ביחידת הלימוד "האמונה באש אהבה" בעמוד 223

מי אני
צועדת, מתקדמת,
נופלת, נסונה.
מי אני?
בגלוי - מתפללת, לומדת,
ובסתר - במסך מביטה, ולתהומות צוללת.
מי אני?
פעמים - שמחה ומלאות.
ופעמים - עצבות ומרירות.
מי אני?
וקול לי קורא
פנימה הביטוי!
ואת הקלפה קלפתי,
ועם הטוב והשלם שבתוכי נפגשתי.
ואדע מי אני!
וכעת,
קמתי, והאמנתי.
וגם כשנפלתי - התעודדתי,
וחלמתי ושאפתי,
ויכלתי.
כי ידעתי מי אני!

ג. "כי שבע יפול צדיק וקם"

- * מהי תשובה בשבילך?
- * מה גורם לאדם לרצות לעשות תשובה?
- * למה בתקופתנו אנשים רבים שמאמינים בה' אינם בוחרים בדרך מחייבת של תורה ומצוות?

עיינו בפסוקים לקמן:

כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה.

משלי כד, טז

אל תשמחי איבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי.

מיכה ז, ח

- * מה פירוש "יפול" ומה פירוש "וקם"? מהו ההבדל בין הצדיק לרשע?
- * הכיצד אדם ש"נפל" שבע פעמים עדיין מכונה בפסוק "צדיק"?

ביאור

הגדרת 'צדיק' אינה רק למי שלא חטא, גם מי שנכשל וקם או מבקש לקום הוא צדיק. פעמים שהמבחן היותר גדול שלו מתחיל דווקא לאחר הנפילה, האם הוא יתיימש או יאזור כוח לבקש ולמצוא את אור ה'.
בחסידות מוסבר, שלא רק שהאדם נדרש להתעודד ולקום לאחר שנפל, אלא שהנפילה עצמה היא סיבה לקימה - מכוח הירידה יש לו מוטיבציה גדולה יותר לשוב אל ה' וביתר שאת.

עיינו במקורות הבאים. לפי מקורות אלה, מהו היחס שבין "יפול" ל"קם"? מה פירוש 'ירידה צורך עלייה'?

וירידה זו צורך עליה היא, ואף בשעת הירידה לעולים נחשבים ולא כיורדים, כמאמר הכתוב "כִּי שָׁבַע יְפֹול צְדִיק וְקָם", כלומר כל השבע נפילות הכל יחשב לקימה, כי לא יפלו כי אם כדי שיעלו על ידי זה, והוא כדמיון אדם הרוצה לזרוק דבר למעלה למעלה, משפיל עצמו למטה ומשיב אחור ימינו מלמטה בכדי שעל ידי זה יהיה הזריקה ביותר כח ותהא עולה ליותר גבוה או ליותר רחוק, כן הדבר הזה כשהן נופליו, נופליו עד לעפר ועל ידי זה כשהן עולין עולין עד לרקיע.

רבי חיים מטשרנוביץ, באר מים חיים פרשת נח, פרק ח"ה או יאמר

ישראל נופליו ועומדיו, וכן הוא אומר "אל תשמחי איבתי לי כי נפלת קמתי" והוא שעל ידי הנפילה זה עצמו יהיה סיבה לקימה, על דרך לשון חכמינו ז"ל (מכות ז ע"ב) "ירידה שהוא צורך עליה", שעל ידי הירידה יכול להיות העליה יותר, וכן הוא אומר "כי שבע יפול צדיק וקם", שעל ידי הנפילה דייקא יהיה הקימה.

רבי צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק פרשת נצבים, אות א

הצדיק האמתי אינו נופל בדעתו מפני שום מאורע, אפילו כשיזדמן לו שלפי דעתו נפל בחטאים עצומים, עד אשר אזלה ממנו כל תקוה, משם יבקש את אור ד' וימצאהו.

הרב קוק זצ"ל מאורות הראיה ירח האייתנים, עמ' נו

ד. תשובה קדמה לעולם

חכמים מלמדים אותנו כי שבעה דברים נבראו קודם בריאת העולם:

תניא: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח [...] תשובה, דכתיב: "בְּטָרִם הָרִים יִלְדוּ" (תהילים צ, ב) וכתוב: "תִּשָּׁב אָנוּשׁ עַד דָּכָא וְתֵאמָר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם" (שם ג).

פסחים נד ע"א

- * מה משמעות העובדה שהתשובה קדמה לעולם? איך יכול להיות שה' בורא תשובה עוד לפני שיש אדם, ועוד לפני שהאדם חטא?
- * מה זה מלמד על הנהגת ה' את העולם?
- * מה זה מלמד על מושג התשובה?

ביאור

תשובה קדמה לעולם. מלכתחילה ה' ברא עולם שמונהג בהנהגה של בחירה בין טוב לרע, והוא נתן לאדם את האפשרות להתקדם, אך גם ליפול. משום כך ה' מקדים רפואה למכה, ובורא את התשובה עוד לפני בריאת העולם. העולם שבו אנו חיים הוא עולם של התמודדות, עולם שבו בני האדם חוטאים, כמאמר שלמה המלך: "כִּי אָדָם אֵין צְדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא" (קהלת ז, כ). זהו עולם שבו ארבעה בלבד מתו 'בעטיו של נחש' – כלומר מתוך כל מיליוני בני האדם שמתו, רק על ארבעה ניתן לומר, שמתו בגלל הגזרה הכללית שנגזרה לאחר חטא עץ הדעת, ולא מפני שהם באופן אישי חטאו (עייני שבת נה ע"ב), לכן כל כך הכרחית היא התשובה. הקדמת התשובה לבריאת העולם מלמדת גם שהתשובה אינה תהליך שנוולד רק

בדיעבד, כתוצאה מחיסרון ומום מקריים זמניים, אלא היא הכוח העומד בבסיס המציאות ודוחף אותה קדימה להתפתח, להרבות טוב ולהתקרב לה'.

אם כן, מצות התשובה היא מתנה נפלאה וכוח נפלא הקיים באדם ובעולם, הדוחף אותם בכל עת להתקדם לעבר מילוי ייעודם, לשיבה לבוראם ולתיקון כל המציאות כולה. משום כך התשובה שייכת לכולנו, ואף לצדיקים.

למעמיקות

כתב מרן הרב קוק:

התשובה קדמה לעולם, ולפיכך היא יסוד העולם. שלמותם של החיים היא דוקא עם המשך התגלותם על פי טבעם העצמי. וכיון שהטבע מצד עצמו אינו בעל הסתכלות והבחנה, הרי החטא מוכרח הוא מצד זה, ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא [על פי קהלת ז, כ]. וביטול עצם טבעיותם של החיים, כדי שיהיה האדם בלתי-חוטא, זהו עצמו החטא היותר גדול, "וְכַפֵּר עָלָיו מִאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ" (במדבר ו, יא) [מתוך פרשת נזיר]. על כן התשובה מתקנת את הקלקול ומחזירה את העולם ואת החיים למקורו דוקא בגילוי יסוד עצמיותם העליון, עולם החירות, ועל שם כך מכנים שם ד' 'א-להים חיים'.

הרב קוק זצ"ל אורות התשובה ה, ו-1

* מה הכוונה בהדרכה שצריך לחיות את החיים "על פי טבעם העצמי"?

* מדוע העובדה שהטבע אינו בעל הסתכלות והבחנה מובילה לכך שהחטא מוכרח?

* מדוע הנזיר נחשב חוטא וצריך כפרה?

* מהי פעולת התשובה, וכיצד הדבר קשור לעובדה שה' מכונה "א-לוהים חיים"?

ביאור

מן העובדה שהתשובה קדמה לעולם לומד הרב קוק שריבונו של עולם מעוניין שהמציאות הטבעית תתגלה בארץ, שעוצמות החיים יתגלו בצורתן השלמה. הנהגה זו, שבה האדם נותן מקום לפיתוח כוחותיו הטבעיים, גורמת לאדם גם ליפול בעוצמות של אותם כוחות, ולכן נאמר "אין צדיק בארץ אשר [...] לא יחטא". אף על פי שלכאורה היה קל יותר לרסן ולהחליש את אותם כוחות ולבטלם, וכך להתגבר עליהם ביתר קלות, באמת אין זה האידיאל השלם ורצון ה'. ביטול הטבע היה מוביל להחטאה היותר גדולה של מגמת הבריאה ותכליתה – גילוי החיים בשלמותם.

עניין זה רמוז בפרשת נזיר, אשר צריך להביא כפרה על שבחר בדרך שיש בה התנזרות וצמצום מסוים של כוחות החיים.

אם כן, התשובה אינה 'התנגדות לטבע', אלא השבת הטבע למקורו וגילוי החרות והחיים האמיתיים, הן לפרט והן לעם כולו.

ה. לא מתייאשים – מעט מן האור מסלק הרבה מן החושך

לא מתייאשים

אחת הסכנות האורבות למי שחטא ונפל היא שיחשוב שאין לו תקווה, שהוא כבר רחוק מה' וממילא אין משמעות למעשיו. עיינו במקורות הבאים:

כִּי אֵין שׁוּם יְאוּשׁ בְּעוֹלָם כָּלֵל... וְאִירָ שֶׁהוּא, אֶפְלוּ אִם נִפְל לְמָקוֹם שֶׁנִּפְל, רַחֲמָנָא לְצַלּוּ, מְאִחַר שֶׁמְחַזֵּק עֲצָמוֹ בְּמָה שֶׁהוּא, עֲדִין יֵשׁ לוֹ תִקְוָה לְשׁוֹב וְלִחְזֹר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ.

ליקוטי מוהר"ן תנינא עח

היצר הרע בא לאדם לפעמים להוכיח לו שאין לו תקווה לעולם הבא – ידע נאמנה, שהוא עומד להתעלות במעלה גדולה מאד, עד שיהיה עובד ד' שלא על מנת לקבל פרס, כי אם מאהבה שכלית טהורה.

הרב קוק קבצים מכת"י כרך ב פנקס ה, עמ' 100

כמו שהאדם צריך לעמד בנסיון לבלי לילך אחר תאוותיו בהתר או באסור, חס ושלום, כמו כן צריך להתחזק לעמוד בנסיון אם כבר נכשל, חס ושלום, ועבר עליו מה שעבר לבל יפל על ידי זה לגמרי, חס ושלום.

כי מה שנמצאים הרבה בני אדם שנופלים בדעתם ואומרים, שאי אפשר להם לילך בדרך הישר עוד, זהו רק מחמת תאוותם ויצרם הרע שמבקשים תואנה ועלילה לפרוש מאחרי המקום, חס ושלום, כדי שיוכלו לילך אחר תאוותם הרעות, חס ושלום [...] כי באמת אין שום יאוש בעולם כלל [...] וכמו כן הוא ממש בכל אדם גם עכשו כי זהו עיקר הנסיון שלו, שיתחזק את עצמו בכל הירידות שבעולם, רחמנא לצלן, בכל אשר יעבור עליו וירגיל את עצמו בכל יום

להתחיל מחדש וידמה בדעתו כאלו נולד היום וכו'.

משיבת נפש אות נ [עצות ישרות, ערך התחזקות]

* לפי כל אחד מן הקטעים, באיזו דרך על החוטא להתמודד? ממה עליו לשאוב כוח ועידוד?

* לפי הרב קוק, למה דווקא אדם שחושב שלא יזכה לעולם הבא בגלל חטאיו זוכה למדרגה מיוחדת של עבודה?

מתי היא תשוב

בלילה,

בוכה ומתפללת,

מתיסרת ונחנקת.

מתי היא תשוב?

זוכרת ימים של תם וילדות,

ימים לפני בוא משבר הבגרות.

עת שהיתה מתפללת,

ואת שמלת השבת לובשת.

מתי היא תשוב?

האם טעיתי,

ומה לא נתתי,

ובחושן, רוח סער, וקול מבשר.

בתי, רוצה לך לומר: "אותך, לעולם אוהבת".

מתי היא תשוב?

אמא, לא רוצה להכאיב,

אמא, אותך בפנים בלב אוהבת,

אמא, המשיכי בי להאמין.

איני יודעת מתי אשוב.

מעט מן האור מסלק הרבה מן החושך

לפעמים כשאדם נופל בחטא, עולמו חושך עליו והוא יכול בטעות לחשוב שלרע יש יותר כוח מאשר לטוב, אך באמת הטוב גדול לאין ערוך מן הרע. העולם רובו טוב, האדם רובו טוב, ומעט מן האור בכוחו לסלק את החושך:

כי המעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר, כאשר המעט מן האור דוחה הרבה מן החושך. ויש בזה הערה על מלחמות התאוות ולעמוד כנגד היצר בהשתדלות וחריצות, כי כבר נתבררה [לנו] חולשתו מעמוד לפני השכל ומהירות הינגפו לפניו, כמו שאמר הכתוב (משלי יד, יט): "שחור רעים לפני טובים".

רבנו בחיי חובות הלבבות
השער החמישי – שער יחוד המעשה, פרק ה

* למה הידיעה ש"מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך" מובילה, ומדוע?

לא תִשְׁתַּחֲוּהוּ לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֵל קָנָא פִקֵּד עֹן אֲבֹתַי
עַל בְּנֵי עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשָׁנָי. וְעִשָּׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאֹהֲבֵי וְלִשְׂמֵרֵי
מִצְוֹתַי.

שמות כ, ה-ו

ועושה חסד – שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור, נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורעניות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים.

רש"י על הפסוק (מקורו במכילתא על הפסוק ובתוספתא סוטה ד, א)

ביאור

השכר על הטוב גדול לאין ערוך מהעונש על הרע. לעיתים נראה לנו שאנו 'שוקעים בבויץ', שהרע מתגבר, ומתגנב החשש שמא הרע חזק מן הטוב ועתיד להשתלט עלינו, אך באמת הטוב גדול וחזק לאין ערוך מהרע. כך קובעים חכמים – שמידה טובה מרובה! וזאת מפני שעוצמת המעשה הטוב נצחית וקיימת הרבה יותר מאשר היעדרו של הרע.

על כל הפעמים שבהן האדם מתגבר ופורש מן החטא יזכה לשכר רב, ואף בעת המעשה הרע אין הוא מסוגל לפגום בטהרת הנשמה, ומשום כך בטוחים אנו שהטוב ישוב ויתגלה, ישוב ויסלק את החושך.

חשוב להדגיש, הקביעה כי הטוב גדול מן הרע, אינה נובעת מ'זלזול' או הקטנה של עוצמת הרע, הרי אנו רואים כמה רע מופיע בעולם למשל בעת מלחמות, וכן כמה מוטיבציה יש לאדם להשיג מטרות חומריות ולחטוא.

אלא שאנו מבינים שיש לכך תפקיד ומגמה - בעולם הטבע והחומר יש עוצמות וכוחות חיים אדירים, וזאת אחת הסיבות הפנימיות לבריאת העולם כעולם חומרי ולא רוחני – הקב"ה מעוניין שבאמצעות העולם יתגלו אותם כוחות אדירים והם עצמם ישמשו את הקודש ויגלו את ה'.

נמצא, שדווקא אותם כוחות, הם עצמם מהווים עדות וסימן לכך, שאנו נזכה למדרגת חיים בה המפגש עם הקודש יופיע בעוצמות אדירות.

ו. מתרכזות בעתיד

תהליך התשובה מתייחס לעבר, להווה ולעתיד: הוא מתמקד באירועים השליליים שהיו בעבר, כולל צער וחרטה בהווה, ודורש קבלה לעתיד שלא להוסיף ולחטוא.

עיינו בדברי מרן הרב קוק:

אין לעכב את התשובה מכל מניעה רוחנית וקל וחומר גשמית, ואפילו כשהוא רואה שאיננו שב מכמה עניינים שאין עליהם שום התנצלות, מכל-מקום ישוב בשמחה מכל מה שלבו נודבו לשוב מהם.

אורות התשובה יג, ט 1

יסוד התשובה צריך לעולם להיות מונח על-התיקון של להבא. ובתחלה לא ישים כל כך לעיקר מעכב על דבר העבר, כי אם יבא מיד לעסוק בתיקון העבר ימצא מניעות רבות ויהיו דרכי התשובה וקרבת ד' קשים לפניו: אבל בהיותו עסוק באמת לתקן את מעשיו, הדבר מובטח שאז יעזרוהו מן השמים גם כן על תקנת העבר.

שם ט 2

* מהן העצות של הרב קוק בנוגע לתשובה? איך הוא מסביר אותן?

* מה מובטח לאדם שפועל לפי העצות?

ביאור והעמקה

לעיתים המניעות המקשות על האדם לשוב בצורה שלמה, מונעות אותו גם מלשוב על מה שהוא כן מסוגל לשוב. הרב קוק מדריך את האדם להתחיל לעשות תשובה ולזכות להיות שייך בעולמה הרוחני מתוך הבנה שהעיסוק בתשובה, גם אם בתחילה הוא חלקי – הוא עצמו ייתן לאדם את הכוח להשלים את תשובתו. התמקדות האדם בעברו יכולה להחליש את האדם ולעכב אותו מלשוב ולתקן את מעשיו, זאת משום שלא תמיד התיקון בהישג ידו. לדוגמה: בת שפגעה בחברה ועדיין לא גייסה את כוחות הנפש להתנצל או שאינה יודעת היכן היא כעת כדי להתנצל בפניה. במקרים כגון אלו, תהליך התשובה צריך להתרכז בעתיד ולא בעבר. בע"ה כאשר תעשה תשובה ותתקן מכאן ואילך את מעשיה, יעזרוהו מן השמיים לתקן גם את העבר.

ז. מעלת בעל התשובה

אחד הגורמים המסייעים לאדם לעשות פעולה נוגע להבנת גודל הפעולה והשפעתה. על כן חשוב להבין עד כמה באמת התשובה מוחקת את חטאי העבר ועד כמה באמת רצוי ואהוב בעל תשובה לפני ה'. עיינו בדברי הרמב"ם בהלכות תשובה:

ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו.

אמרו חכמים: "מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו" (ברכות לד ע"ב), כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרים יותר מהם.

...גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה, שנאמר: "שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱ-לֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֶוְנֶךָ" (הושע יד, ב) ונאמר: "וְלֹא שָׁבַתְּ עַד־יָנֵאם ה'" (עמוס ד, ט) ונאמר: "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָאִם ה' אֵלֵי תָשׁוּב" (ירמיהו ד, א), כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק.

התשובה מקרבת את הרחוקים. אמש היה זה שנאו לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד... כמה מעולה מעלת התשובה! אמש היה זה מובדל מה' א-להי ישראל... והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר: "וְיֵאָתֶם הַדְּבָקִים בְּה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (דברים ד, ד).

רמב"ם הלכות תשובה פרק ז, הלכות ד-ה

❖ כיצד הסביר הרמב"ם את דברי הגמרא: "במקום שבעלי תשובה עומדין, אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו"?

חשבו על סיבות נוספות שיכולות להיות למעלתו הגדולה של בעל התשובה.

ביאור והעמקה

הרמב"ם בדבריו מסביר את מעלת בעל התשובה, שהוא באופן מיוחד מתגבר על יצרו, והוא מוכיח מן הפסוקים עד כמה בעל התשובה קרוב לה'. יש שהסבירו שמעלת בעל התשובה נובעת בעיקר מהתשוקה והרצון הגדול שלו להשלים את שהחסיר, אשר דוחפים ומקדמים אותו בעבודת ה'. כמו כן, בבעל התשובה יש ענווה מיוחדת ושפלות רבה, והן מאפשרות לו לזכות בגדולה וברכה מאת ה' בלא שיבוא לגאוה.

הסבר נוסף הוא שבעל התשובה יכול לקחת את הרצונות שהיו לו בשעת החטא, ועימם לעבוד את הקב"ה.

באמת כל אדם יכול לקנות מעלת 'בעל תשובה', משום שכל אדם, גם הצדיק שלא חטא בעשיית רע ממש, יכול להתקדם מעשיית 'טוב קטן' לעשיית 'טוב גדול יותר', ומתוך כוונה אידיאלית ושלמה יותר.

ח. נעימות התשובה ומתיקותה

פעמים רבות לאדם יש קושי לשוב בתשובה, התשובה נתפסת כהליך קשה ומסובך, ארוך ומייסר. לא פעם, מופיע קושי לשוב בתשובה מתוך מחשבה שההתמסרות לדבר ה' תרחיק את האדם מהמפגש החי שלו עם העולם ו'תצמצם' את חייו.

עיינו בדברי מרן הרב קוק:

התשובה אינה באה למרר את החיים כי אם להנעימם. ונעימות החיים הבאה על ידי התשובה היא מתגלה מתוך כל אותם גלי המרורות, שהנפש מסתבכת בהם בתחלת מצעדיה במהלך החיים של התשובה. אבל זאת היא הגבורה העליונה היוצרת, שתדע ותבין כי נועם היא מחשפת מכל מרירות, חיים מכל חבלי מות, עדני עולם מכל מְדוּה ומכאובים. והידיעה הנצחית הזאת הולכת היא ומתבררת בשכל, ברגש, בטבע הגוף ובטבע הנפש, והאדם מתחדש לבריאה חדשה ויוצק בעז-רוח, רוח-חיים חדש על כל סביבותיו ומבשר לכל דורו ולדורות עולם שמחות ישרים, גילת ורנן ובטחון גאולה, צהלה ורנה, "וַיִּסְפוּ עַנְיֵים בְּד' שְׂמֵחָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בְּקִדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְגִילוֹ" (ישעיהו כט, יט).

הרב קוק זצ"ל אורות התשובה טז, ו

* מה הכוונה "למרר את החיים"? למה רבים חושבים שהתשובה ממררת את החיים?

* למה בתחילת התשובה אדם מרגיש מרירות? למה בסופו של התהליך יש נעימות חיים ועדן?

גדול ונשגב הוא אושר התשובה. האש השורף של צער החטא בעצמו הוא מזקק את הרצון, מטהר את האופי של האדם בטהרה עליונה ומאירה, עד שהעושר הגדול אשר באוצר החיים של התשובה הולך ומתפתח לפניו. הולך הוא האדם ומתעלה ע"י התשובה, ע"י מרירותה וע"י נְעֻמָה, ע"י יגונה וע"י שמחתה. אין דבר מצרף ומטהר את האדם, מעלהו למעלת אדם באמת, כהעמקת התשובה, "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד".

אורות התשובה יג, יא

* למה נמשלה התשובה לאש?

* למה בעל תשובה גדול מצדיק?

ביאור

תהליך התשובה יכול להיתפס כמפחיד ומאיים. זהו תהליך שבו האדם נדרש לעמוד מול עצמו ולגלות במה הוא לא היה בסדר, תהליך שבו האדם חושף את חולשותיו ועוונותיו שהיו מוסתרים עד כה, והוא אף חושש ממידת הדין שתפגע בו. מרירות זו עצמה מטהרת את האדם ומקרבת אותו לעצמו ולאלוקיו, וקרבה זו מולידה בו אושר ושמחה לאין ערוך.

התשובה וההתקרבות לה' מובילות את האדם לוותר על מה שהתרגל אליו והיה לו נוח בו. תהליך זה יכול להיתפס כהליך שבו האדם נדרש לוותר על כוחות החיים שבו ועל עוצמת רצונותיו.

אולם במיוחד בתקופתנו, תקופת הגאולה, שבה שב עם ישראל ופורח בארצו, עלינו להכיר ולדעת כי התשובה אינה מבקשת לצרור את החיים ולהגבילם, אלא מעצימה ומעשירה אותם.

כשאדם עושה תשובה חייו מקבלים ערך נצחי, בעל משמעות ותכלית, חיים של תום וטהרה.

נמצא שהתשובה היא זו שבאמת נותנת לאדם את הרוגע והשלווה של חייו, היא בונה בו אומץ וגבורה והיא זאת שמחדשת את חייו ואת חיי האומה.

מתרחקים מהרע ולא מהטוב

נלמד על 'טעות' שלעיתים מופיעה בתהליך התשובה.

יש חסרון בתכונתה של התשובה הנמוכה, שהיא מחלשת את רצונו של האדם, ופוגמת בזה את אישיותו. וחסרון זה מתמלא הוא, כאשר באה מחשבת התשובה לגמר בשולה, שהרי היא מתאחדת אז עם התשובה העליונה, שכל עיקר כונתה היא לא בהחלשת הרצון ובשבירת האופי האישי של האדם, כי אם דוקא באמוץ רצונו והגברת הערך של אישיותו, ומתוך כך הזדוונות מתהפכות לזכויות, "וּבְשׁוֹב רָשָׁע מְרַשְׁעָתוֹ וְעָשָׂה מְשֻׁפָּט וְצַדִּיקָה, עָלֵיהֶם – הוּא יִחְיֶה" (יחזקאל לג, יט. יומא פו ע"ב).

אורות התשובה ט, ז

- * למה קיים חשש שתהליך התשובה יחליש את רצונו של האדם ואת כוחות חייו?
- * מהי "תשובה נמוכה" ומהי "תשובה עליונה"?
- * כיצד ניתן ללמוד מהפסוק שהעברה עצמה משמשת ככוח חיובי?
- * כיצד באופן מעשי נערה יכולה להתקדם בעבודת ה', לעשות תשובה, ועדיין להיות מלאה בעוצמה של כוחות חיים?

כשעוסקים בתשובה צריכים להגדיר ביותר את מהותם של הטוב והרע, כדי שהחרטה וזעזוע הרצון מחיוב לשלילה יפלו רק על הרע ולא על הטוב. ועוד יותר, שצריך לברר את הטוב הנמצא בעומק הרע ולחזק אותו – כאותו הכח עצמו שבורחים מן הרע, כדי שתהיה התשובה כח פועל לטובה, המהפכת ממש את כל הזדוונות לזכויות.

אורות התשובה ט, ה

ביאור

בתהליך התשובה חשוב שהחרטה ועזיבת החטא יופנו רק כלפי הרע ולא יפגעו בטוב.

לדוגמה, אדם שהתאוה למאכלות אסורים צריך לשלול רק את המאכל האסור, אך עליו להמשיך לרצות לאכול מאכלים כשרים ובקדושה; זאת לעומת גישה מוטעית הסוברת שהתשובה עניינה לדכא לחלוטין את הרצון לאכילה. עוד מוסיף הרב שבמדרגה היותר עליונה לא רק ששוללים את הרע בלבד, אלא לוקחים את אותם כוחות שהיו בחטא ואיתם עובדים את ה' ביתר עוצמה. מדרגה זו היא מדרגת התשובה שעליה נאמר בגמרא ש"זדוונות נעשות לו כזכויות" (יומא פו ע"ב).

ט. סיכום

* מה התחדש לכן בפרק זה על המושג 'תשובה'?

* מהיכן יונק האדם את הכוח לשוב בתשובה? מה נותן לכל אחת מכן כוח לקום לאחר נפילה?

"כי שבע יפול צדיק וקם" – הצדיק הוא מי שנופל וקם, הוא מי שמתייסר ומרגיש רע בחטא – תחושה זו עצמה היא עדות לטהרת נשמתו, שאינה משלימה עם החטא.

ההתייסרות, המצפון – יש להם תפקיד: לקדם אותנו, לגרום לנו לעשות שינוי. הנפילות – גם להן תפקיד: הן דוחפות אותנו להתבונן פנימה בעצמנו, בכוחות החיים שבנו, והתשובה עושה אותנו מאושרים ומאפשרת לנו להתחדש. התורה וחכמים מבקשים להדריך אותנו להגיע למצב השלם והעליון; עם זאת, המציאות מעמידה אותנו בפני ניסיונות ואתגרים רבים בתחומים שונים, ובמיוחד בנושא הצניעות והטהרה, בעולם המידות, בהלכות לשון הרע ובעוד איסורים רבים.

למרות שהאדם נתקל בקשיים, ולעיתים נופל, כל עוד לא זלזלנו באיסור, כל עוד אנו מבינות שיש אמת ואנו שואפות להיות חלק ממנה, למרות הנפילות והקשיים – אנו בדרך הנכונה, שכן הדרישה המרכזית מאיתנו היא להתמודד, להתגבר, לקום ולשלוט בעצמנו. לרומם את הרצון, לתת אמון ולהגביר אהבה.

גם אם נפל האדם, עליו להאמין בכוחה של התשובה ולדעת שה' כמו אבא רחום, ממתין ומצפה שנשוב אליו.

משימה אישית לבת:

א. בחרי עם עצמך נושא אחד שבו את מעוניינת להתקדם ולהשתפר (בכל תחום שהוא).

ב. הגדירי את המדדים להצלחה מבחינתך: מה את מצפה שיקרה, במה השינוי אמור לבוא לידי ביטוי, איך תדעי שהצלחת.

ג. הגדירי תקופה תחומה בזמן, שבה את רוצה לעבוד על הנושא (אפשר לבחור תקופה קצרה, ואחר כך להמשיך לעוד תקופה).

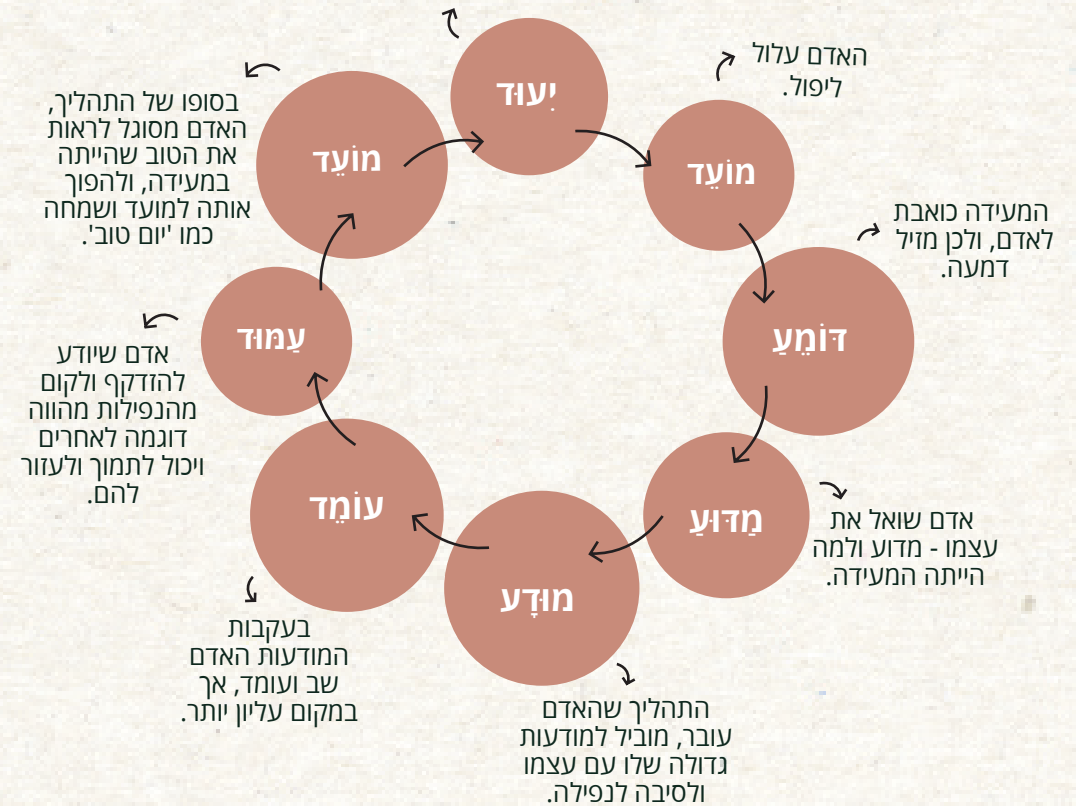
ד. חשבי על לפחות שתי בעיות או שני דברים שיכולים להפריע לך, ונסי מראש להיערך ולתת להם מענה.

ה. כתבי תפילה ובקשה אישית שתהיה צמודה אלייך.

בהצלחה!

”כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צְדִיק וְקָם” (משלי כד, טו)

לכל אדם יש ייעוד ודרך שהוא צריך לעבור על מנת להתקדם, וכל אדם עובר את האתגרים והנפילות המתאימות לתכליתו. מעגל חיים זה, אינו חד-פעמי, "כי שבע יפול צדיק וקם", והוא כמו 'ספירלה' ובכל סיבוב הוא הולך ומתעלה למקום גבוה יותר.

למיטיבות לכת - יחידת לימוד נוספת בנושא האדם ביסודו טוב

האמונה באש האהבה

שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו.

שיר השירים ח, ו-ז

שימני כחותם - בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך. מים רבים - האומות. ונהרות - שריהם ומלכיהם. לא ישטפוה - על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה.

רש"י על הפסוקים

כי עזה כמות אהבה עזה אהבה כמות שהקב"ה אוהב אתכם, הדא הוא דכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה'" וגו' (מלאכי א, ב).

שיר השירים רבה פרשה ח, ד

- * על איזו אהבה מדובר בפסוקים?
- * מה משמעות הקביעה שהאהבה "עזה כמות"?
- * מה פירוש האמירה "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה"? מדוע זה כך?

כידוע, נס פך השמן בחנוכה היה בזמן שהיוונים טימאו את כל השמנים, ובדקו ומצאו פך אחד טהור שנשאר חתום וסגור בחותמו של כהן גדול (שבת כא ע"ב).

עיינו בדברי הפרשנים שביארו את המשמעות הרוחנית של הנס:

ולא נשאר רק פך אחר קטון שהיה מונח בחותם של כהן גדול. כי כהן גדול יש לו קדושה על קדושה, כי כהן גדול נכנס לפני ולפנים הקדשים, וזה קדושה על קדושה, ומצד זה אין ליוונים כח על ההיכל. ובשביל מעלה זאת, שהיא קודש הקדשים, לא היו יכולים לשלוט יון באותו פך קטון שהיה בחותמו ובהסתר של כהן גדול [שאת השמנים שבהיכל טמאו היוונים, אך את הפך שמונח בחותם כהן גדול הנכנס פנימה מן ההיכל, לקודש הקודשים, לא יכלו לטמא].

מהר"ל נר מצוה עמ' כב

למה היוונים לא יכלו לטמא את הפך שמונח בחותמו של כהן גדול? ואדמו"ז ז"ל [סבו של ה'שפת אמת'] אמר, שפך זה רמז **שלעולם נשאר נקודה בישראל אשר הקב"ה מגין עליה שלא יש שם מגע נכרי**, ועל זה נאמר: "מגן אברהם".

...רק שנקודה זו צריכה חיפוש, על ידי שאדם מאמין שיש בכל דבר נקודה גנוזה וחופש בכל כחו נמצאת לו וכן כתוב בדקו ולא מצאו רק פך אחד מכלל שצריכה חיפוש.

זוהו עצמו נרות חנוכה שמאירין שנוכל למצוא נקודה הגנוזה כי כמו כן בגלות זה נמצא נקודה גנוזה שלא נטמאת כ"ל. **וכן בנפש כל איש ישראל יש נקודה נשמת אלוה ממעל.**

שפת אמת חנוכה תרל"ג ליל ג, ד"ה טמאו

* מה מסמל הפך הטהור לגבי נפש האדם?

פך השמן בא לעורר את יסוד הכהונה העצמית, הנמוגת בנפש כל אדם מישראל. והנה הכהונה בכללה, המתפשטת על דרכי החיים ועל כל מרחב הדעה הטהורה, גם היא היתה כבר מוכנה להתחלל מכחה של יון.

אבל עוד יותר עמוק בלב, שוכן אור הנשמה הישראלית, ששם גנוז הקשר הפנימי של האיש הישראלי, המופיע בכל עוז בכלל האומה, עם האמונה העיקרית בשם ד' אלקי ישראל והרצון החזק והנערץ שלא להפרד מבית חייהם מהאמונה בכללה,

זהו העולם הפנימי הישראלי, שדוגמתו בתוך הכלל הוא הכהן הגדול הנכנס לפני ולפנים לשרת בקדש ביום הקדוש המובדל מכל עסקי החיים הגשמיים, אותו הפך הקטן שמונח בחותמו של כהן גדול לא יכלו היוונים לטמאות.

כל כח זרוע לא יוכל לעקור מכלל ישראל קשורם הפנימי העמוק עם ד' אלקי ישראל. **מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה.**

כי אם אמנם הפך כאשר נשאר בקטנותו, כאשר האמונה תהיה גנוזה רק בלב, ולא תראה את כחה על החיים בפועל, במה זה תוכל עמוד? **וכיון** שהחיים בפועל כבר לקחו להם דרך אחרת, שלא על פי היסוד של האמונה הפנימית, הלא תוכל חלילה שארית הפליטה להכבות מערמת הדשן של החיים המוזרים המוצברים עליה ומונעים את אורה מלהתפשט, באפס עצים תכבה אש.

אבל זהו הכח הנפלא שיש ברשף האור הגנוז, שאף על פי שימצא לפניו דרכי חיים הפוכים מִתְּכַנֵּן, דעות המתפשטות העומדות מנגד לו מבלי שבעלי הדעות ידעו שהם הולכים בזה בדרך הפוכה מאשר טמון בפנימיות היותר עמוקה שבנפשם;

אך הנה תגלה יד ד' ע"י עלילותיו עם עם זו בחר לו, והניצוץ הקטן יתלהב, ויעקור משרש את כל ארחות החיים הזרים ואת כל הדעות ההפכיות, אשר נערמו עליו תמרים תמרים, ויתפשט על כל ארחות החיים להשיב לבן של ישראל לאביהם שבשמים, עד שיספיקו כחות החיים המעשיים שהם כבר הולכים לדרך התורה והמצוה, להחיות את ישראל ולהאיר אורם, עד עבור כל הזמן ההוא ועד בוא התקופה החדשה של אור חדש על ציון, עד בוא שנת גאולה ויום רצון לד'. ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב.

הרב קוק זצ"ל מאמרי הראיה ח"א, עמ' 152-153

* מה שוכן בליבו של האדם פנימה?

* איך מסביר הרב קוק את הפסוק "מים רבים לא יוכלו לכבות את אהבה"?

* מהו הנמשל של הדימוי לאש, שיש חשש שתכבה?

* מהיכן הביטחון שהניצוץ ילך ויבער - שאהבה תשוב ותתגלה?

ביאור והעמקה

האור של חנוכה הוא אור גדול ועמוק מאוד. בעומק החורף ולקראת הגלות הארוכה, צריך להאיר אור עליון, לגלות לאדם ולאומה כי בקרבם פנימה ישנה אש תמיד שלא תכבה לעולם.

נס פך השמן מגלה שישנה נקודה פנימית שלעולם לא תיטמא, ונקודה זו היא הניצוץ שעתידי לבעור ולדלוק ולהביא אור חדש על ציון.